

ПРОБУДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ:

НА МЕЖІ ТЕОРІЙ КІНЦЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Тарасова Н.Ю., Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», e-mail tarasova116@ukr.net, [orcid 0000-0001-9712-9465](https://orcid.org/0000-0001-9712-9465)

Розглянуто теорії кінця ідентичності «Я» представників філософії постмодернізму. Джерелом ентропії особистісної соціокультурної цілісності вбачається зверх-детермінація системних впливів, владних дискурсів і «смерть суб'єкту». Надано теоретичну позицію відновлення суб'єктивності через звільнення від тоталітарного дискурсивного мислення.

Ключові слова: ідентичність, суб'єктивність, тотожність, дискретність, інішність

IDENTITY AWAKENING: ON THE BORDER OF THE THEORIES OF THE END OF IDENTITY IN THE PHILOSOPHY OF POSTMODERNISM

Tarasova N.Yu., National Technical University "Dnipro Polytechnic", e-mail tarasova116@ukr.net, [orcid 0000-0001-9712-9465](https://orcid.org/0000-0001-9712-9465)

The theories of the end of the identity of the "I" of representatives of the philosophy of postmodernism are considered. The source of entropy of personal socio-cultural integrity is seen as the over-determination of systemic influences, power discourses and the "death of the subject". The theoretical position of restoration of subjectivity through liberation from totalitarian discursive thinking is given.

Key words: identity, subjectivity, oneness, discreteness, otherness

Пробудження української ідентичності з початком повномасштабної російської агресії 2022 року гостро актуалізувало нове філософське обговорення проблеми ідентичності, акцентувало значення фактору небезпеки як чинника реконструкції ідентичності, на чому майже двадцятиріччя тому наголошував у зв'язку з трагічними подіями вересня 2001 року С.Хантінгтон (Samuel P.Huntington. Who are we? The Challenges To America's National Identity». 2004). Слушною є думка, що «ідентичність виникає на пограниччі» (Грицак Я.. Комаров О. Шлях становлення української ідентичності, 2021) – на пограниччі розпаду старих тотожностей і виникнення нових, на пограниччі війни й миру, України - Європи, постмодерну й того, що після постмодерну.

А отже, настав час перегляду теорій кінця ідентичності «Я», що запропонувала філософія постмодернізму, зосереджена на протиставленні модерному пануванню су'бєкту раціональності - кінця суб'єкту раціональності, соціальності, авторства. Протилежним прагненню су'бєкта подолати терор ідентичності, що призводить до ентропії (розпаду) ідентичності як духовної, так і фізичної цілісності особистості, а разом з тим і соціокультурної єдності суспільства, постає самоусвідомлення себе ідентичним, вільним і

достойним визнання власних національних, культурних, релігійних, особистісних інтересів і потреб.

На формулювання головних ідей теорії кінця ідентичності вплинула, передусім, концепція фрагментарності мета-оповідей Ж.-П.Ліотара, згідно з якою недовіра до мета-оповідей викликана прогресом науки. Філософ стверджує, що наукові новації призводять до кризи метафізичного світорозуміння. Критерії ефективності й операційності сприяють недовірі поняттям справедливості й істини, які набувають значення наукових. Під впливом «терору» нових інформаційних ігор, як вважає Ліотар, нарративна функція метафізики прагматично розпиляється в денотативних і прескриптивних частках смислу. Не можна не погодитись з філософом, дійсно, оскільки постсучасне знання стає операційним і кількісно інформаційним, виховує усвідомлення різниці й різноманітного, долає симетрію й детермінізм, воно сприяє відповідній логіці, заснованій на різноголосиці, гетерогенності, терпимості до неспівмірного. Ми свідки того, як старий принцип формування на знанні розуму й самої особистості став не корисним. Знання слугують продажі й споживанню, отримують вартість, стають інформаційним товаром і владою, перестають бути духовним потенціалом суспільства. Жодних претензій на всезагальність знання не містять. Усі суб'єкти знань сьогодення живуть на перехресті цих часток, на «вузлах ліній комунікацій», не формуючи стабільних мовних комунікативних зв'язків, отримуючи парадокс соціальних зв'язків і уявлень про справедливе суспільство. Реальне існування достатньо абстрагованого суб'єкта-одинака, що пізнає, отримувача й адресанта повідомлень з претензією на істину, визначає стан усіх інституцій сучасності, держави, сучасних суспільств в цілому. Як соціальні атоми, ми постійно прагматично переміщуємося інформацією й утворюємо мобільну тканину системи. В цій атомізованій соціальності наша самість не ізольована, а вбудовується в складну і рухливу структуру відносин. В результаті нестабільна особиста ідентичність розпадається у множині мовних ігор на частки, локальні фрагменти соціальності й культури, якими при відсутності єдності легко маніпулювати (Jean Francois Liotard. *La condition postmodern: rapport sur le savoir*, 1979).

Не можна заперечити й головні позиції щодо кінця соціального Ж.Бодріяра. На його думку, ідентичність людини постмодерну визначає симуляція. Так, вона і по сьогодні залишається атрибутом існування, подолавши різницю між істинним і хибним, між реальним і уявним, автентичним і штучним, свідомим і несвідомим. Здійснюючи розгляд соціальної сутності медицини, матеріального виробництва, виробництва цінностей, телебачення, сім'ї, влади, мистецтва, ідеології, історії, філософ переконує, що ці сфери відмовляються від свого предмета, покладаються на чисту форму, позбавлену сенсу, глибини, енергії, репрезентації. Ще донедавна значимі, категорії соціального і суспільства у

свідомості людини постмодерну постають акциденційними. Із спостережень за повсякденною життєдіяльністю наших сучасників, виводимо: власна картина світу будується схожою на оригінал, але позбавленою справжності. Особистісна ідентичність скоріше є ідентичністю за формою – людина володіє зовнішньою подібністю до себе самого, однак її «Я» позбавлене змістовної єдності. Це пояснюється суперечностями «іншого – собі», отриманого з поєднання чужого досвіду, несправжніх, імітованих спільностей з іншими. Гіперідентичність, як називає її Бодрийар, є «плагіатом» відносно змісту «Я», переписом реальної сутності «самого», привидом цілісності. У багатоманітності випадкових соціальних сіткових контактів, в лавині симульованих соціальних і культурних репрезентацій людина постійно стикається із розщепленням цілісності «Я», демонстрацією «краси каркасу та поразки внутрішнього». Апогеем виразу симуляції особистісної ідентичності Бодрийар називає технологію клонування, яке змінює інсценування тіла. Даючи копію «Я», клон претендує з'явитися штучним тілесним двійником, «протезом» людини. Головним тут є підкреслена Бодрийаром сутнісна неподібність клону до «Я» - відчутна втрата близькості суб'єкта до оригіналу. Слушність цієї думки Бодрийара очевидна і тому, що образ клону як втрати неповторної духовної «аури» «Я» яскраво виражає сутність пересічної особистості постмодерну, виправдовуючи теоретичну смерть суб'єктивності (Jean Baudrillard. *Simulacres Et Simulasion*, 1981).

Коли теорії смерті суб'єкту стали набувати в філософії постмодернізму однозначної інтерпретації смислу не просто соціально-духовної залежності від системи, а зверх-детермінованості діями «колективного несвідомого», різних видів ідеологій (Л.Альтюссер), тотальної паноптичної наглядовості людини на рівні мислення, з'являються роботи М.Фуко., Щоб теоретично дистанціюватися від них, філософ запровадив аналіз модусів, які трансформують індивідів в суб'єктів вільного мислення. Найголовнішими Фуко виокремив владу наукових дискурсів над свідомістю людини, соціальні відносини як владні відносини, владу «розподільчих практик» (зокрема, психіатричних лікарень, тюремних закладів тощо). В дискурсі діяльності мислення, заснованого на свободі вияву людини як суб'єкту, що мислить інакше, поза сталими формами мислення, поза владними дискурсами, Фуко зазначив про існування людини як іншого собі, про усвідомлення іншості щодо «волі до знання», рівній замаскованій «волі до влади» (Мішель Фуко. *Археологія знання*, 2003; Мішель Фуко. *Історія сексуальності*. – Т.1.: *Жага пізнання*, 1997; Мішель Фуко. *Історія сексуальності*.- Т.3.: *Плекання себе*, 2000). Це чинник на рівні культурного несвідомого, що, згідно Фуко, сприяє нетотожності людини самій собі й «децентрації» суб'єкту мислення. Його висновок - людина, котра мислить інакше, зависає у невідповідності, бо вільна від тотальних дискурсів вона сприймається або інакомислячою, або божевільною. В обох

випадках очевидна децентрація її ідентичності - переривчатість, дискретність, сегментованість. Оскільки подолання детермінації існуючими владними лінгвістично легітимними стосунками, на думку Фуко, відбувається через вихід у простір свободи мислення, поза стереотипних уявлень норми, в галузь інших ціннісних і категоріальних орієнтирів свідомості. Водночас це є вихід «інакшої» людини за межі норми у соціальній, навіть психічній і моральній площині. І тому виникає привід розглядати «не тотожно» мислячу людину - суб'єктом поза законом. Інший культурою не дискурсивного мислення свідчить, виводить Фуко, що доба історії Тотожності як тотожностей і різниць, рівності, порядку скінчилась разом із зміною класичного мислення і знання про людину. А отже, прийшла доба Іншого, децентрації суб'єкту, відмови від бінаризму. Фуко обґрунтовує це як добу нового мислення – споглядання, поєднаного з чуттєвістю, синтезу внутрішнього із зовнішнім, прояву чуттєво-сміслової суб'єктивності як вільної суб'єктивності, з пріоритетом чуттєвого над вольовим, як свідомості практичної

Тривожне сьогодення однак поклало межу світогляду і теоріям кінця ідентичності у філософії постмодернізму. Факторами розмежування є стрімке відновлення в світі національних та особистісних ідентичностей, спровоковане новим расизмом, воєнними агресіями, сучасним міждержавним тероризмом, активізацією локально-групових ідентичностей. Саме про останні говорить, зокрема, й Ф.Фукуяма, аналізуючи небезпеки класичних суспільств ліберальної демократії (Френсіс Фукуяма. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості, 2021).

Одним з проявів пробудження ідентичності як контраверсії постмодерним теоріям ідентичності, є українська національна ідентичність, сутність якої ми можемо визначити поняттєвою конотацією волі до боротьби. У зв'язку з аналітичним підходом до розуміння специфіки «вибуху ідентичності», актуальні сьогодні теоретичні питання - які саме фактори, окрім небезпеки, сприятимуть відновленню посткризової людської цілісності, які нові спільності запуснуть реінтеграцію нових соціальних єдностей, з яких смислових і ціннісних напружень і як виникатимуть нові солідарності в суспільствах після постмодерну – очікують на подальше глибоке критичне філософське осмислення.